http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

Bersohn Mathias.

Kilka słów o polskiém towarzystwie naukowém „Sfinx" założonem w Warszawie 1810 r.

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl
R. 1792
Lesz

OGÓLNEGO ZBIORU TOM 190.

BIBLIOTEKA WARSZAWSKA.

1889.

Tom drugi.

kwiecień.

INSTYTUT
BADAŃ LITERACKICH PAN
BIBLIOTEKA
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72
Tel. 26-68-63

WARSZAWA.

Adres Redakcyi: NOWY-ŚWIAT Nr. 41.

—

1889.

http://rcin.org.pl

Дозволено Цензурою.
Варшава, 24 Марта 1889 г.

6806

Druk W. Ratyńskiego (dawniéj J. Bergera). Elektoralna Nr. 14.

http://rcin.org.pl

KILKA SŁÓW
O POLSKIÉM TOWARZYSTWIE NAUKOWÉM „SFINX,"

założoném w Warszawie 1810 r.

napisał

Mathias Bersohn.

Na początku bieżącego stulecia zaczęły się tworzyć szczególniéj w Europie zachodniéj różnorodne stowarzyszenia, już to o charakterze poważniejszym, z dążnością polityczną, naukową, lub filantropijną, już też mające wyłącznie na celu wspólne zabawy i rozrywki. W ślad za tém powstały i u nas podobne stowarzyszenia, a nawet nabyły w krótce niejakiego rozgłosu nietylko w kraju, lecz i za granicą. Stopień zainteresewania się miejscowego ogółu daném towarzystwem, zależał przedewszystkiém od mniéj lub więcéj wybitnych osobistości, które w niém brały udział, od żywotności i wagi wytkniętego celu, lub wreszcie od kwestyi, któremi się stowarzyszeni zajmowali. O takiego rodzaju stowarzyszeniach w kraju naszym powstałych, jak również o ich działalności, wielu badaczów ojczystéj oświaty pisało. Ciekawego pod tym względem czytelnika odsyłamy do K. Estreichera (Biblografia Polska, Kraków rok 1878. Tom IV str. 519-522), Wisłockiego Władysława (Krótka wiadomość o Towarzystwie literatów w XVIII-ym wieku, Lwów r. 1869), Smoleńskiego Władysława (Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce w XVIII wieku, odbitka z Ateneum r. 1887), nie wspominając już o innych autorach monografii i rozpraw w tym przedmiocie.

W żadnéj jednak z owych prac, nie znajdujemy opisu, ani nawet pobieżnéj wzmianki o istnieniu towarzystwa naukowego „Sfinx," chociaż rzeczywiście zawiązało się ono w Warszawie na po-

http://rcin.org.pl

czątku bieżącego stulecia i na swéj pieczęci posiadało odpowiadający jego nazwie wizerunek mitologicznego człowieka-zwierza. Trudno jest dziwić się temu pominięciu, czy też niewiadomości, gdyż i nam tylko szczęśliwym przypadkiem udało się odkryć ślad powstania rzeczonego Towarzystwa; natomiast, bliższych szczegółów o jego działalności mimo niezmordowanych z naszéj strony zabiegów i poszukiwań, zarówno po publicznych i prywatnych księgozbiorach, jak i w papierach, pozostałych po założycielach tegoż Towarzystwa, nie zdołaliśmy dotychczas odnaleść. Nie ulega przecież wątpliwości, że skoro Towarzystwo, o którém mowa, powołane zostało do życia, to tém samém przez pewien choćby najkrótszy okres swego istnienia musiało ujawnić jakąś działalność w zakreślonym przez siebie kierunku i celu. Może więc niniejsza notatka, daleka od wyczerpania przedmiotu, zachęci innych badaczów do podjęcia poszukiwań odpowiednich, które pozwoliłyby uzupełnić podane niżéj szczegóły.

Towarzystwo „Sfinx" założoném zostało w Warszawie dnia 12 grudnia 1810 roku, przez osobistości poważne i powszechnie ze swych zasług na różnych polach pracy społecznéj znane.

W zbiorach naszych posiadamy w rękopiśmie oryginał ustawy rzeczonego towarzystwa. Ciekawy ten zabytek poprzednio był w zachowaniu u Panczykowskiego, nieodżałowanego artysty dramatycznego, po którego śmierci przeszedł przed laty kilku, na naszę własność.

Ponieważ, o ile wiemy, wzmiankowana ustawa nigdy jeszcze nie była ogłoszoną drukiem, ani też, pomimo najskrzętniejszych poszukiwań, nie spotkaliśmy się nigdzie z jéj kopią, za stosowne przeto poczytujemy, całkowitą jéj treść zamieścić tutaj. Przedewszystkiém zaś podajemy opis samego rękopismu.

Oryginał ustawy oprawny jest w żółty, dobrze zachowany pergamin, na którego zewnętrznych stronach widnieją suche, w stylu renessansu wyciski. Treść spisaną jest na sześciu arkuszach in folio i składa się ze 130 paragrafów, podzielonych na siedm części—każda z osobnym nagłówkiem. Papier zżółkły pod wpływem czasu, charakter pisma czytelny, lecz nie kaligraficzny: rękopism poprzedzony jest próżnym arkuszem papieru, tegoż samego gatunku. Ustawa rozpoczyna się słowami: „Prawo dla Towarzystwa herbu Sfinx",— a kończy się własnoręcznemi podpisami jedenastu (nie zaś dwunastu według § 3-go Ustawy) założycieli Towarzystwa, oraz czternastu, później, o ile się zdaje przyjętych członków. Oto imiona i nazwiska, owych założycieli i członków:

„Ludwik Adam Dmuszewski, (Dyrektor Teatrów Warszawskich), Prezes. Jan Gumowski, Członek, Konstantyn Janta, Adam Józef Jeziorański, Czł. Juliusz Józef Kolnarski, Czł. Józef Królikowski, (profesor, literat, autor wielu cennych dzieł w języku polskim), Bonawentura Józef Kudlicz, (artysta dramatyczny), Sebastyan

http://rcin.org.pl

Antoni Piechowski, Józef Wolski, (artysta dram), Józef Zdanowicz, (artysta dram.), Aloizy Fortunat Żółkowski, (artysta dram. autor „Momusa"), Nepomucen Zglinicki, Mateusz Lubowidzki, Roman Młodzianowski, (Referendarz Stanu), Cypryan Zabłocki, Józef Lubowidzki, (Prezes Banku Polskiego), Teoder Guzowski, Marcin Wągrowski, (artysta dram), Jan Olbrycki, Marcin Janiszewski, Adam Markowski, Karol Kurpiński, (Dyrektor Opery Warsz. późniejszy (r. 1820) Reaktor Tygodnika Muzycznego), Damas Dzierożyński, Marcin Marszałkiewicz, (artysta malarz), Ignacy F... (?) (podpis nieczytelny).

Pod temi podpisami, znajduje się pieczęć, przytwierdzona do papieru za pomocą trzech jedwabnych wstążeczek: dwóch koloru jasno-żółtego i jednéj jasno-niebieskiego.

Pieczęć ta składa się z trzech odmiennéj barwy warstw laku, mianowicie: pośrodku jéj na warstwie oliwkowéj wyciśnięto godło Towarzystwa t. j. wizerunek Sfinksa; otacza go wązki pasek laku ciomno-popielatego, na którym widnieje wąż, trzymający ogon w paszczy, wreszcie: na warstwie laku czerwonego przyległéj do okręgu pieczęci, zamieszczono naokół napis:—Towarzystwo herbu Sfinx.

Dosłowna treść ustawy Towarzystwa, z wiernem zachowaniem jéj pisowni, brzmi jak następuje:

PRAWO

dla Towarzystwa Herbu Sfinx.

Tytuł pierwszy.

Co iest Towarzystwo Herbu Sfinx? Cel iego i Skład.

§ 1. Towarzystwo Herbu Sfinx dla tego tak nazwane, iż pierwiastkowa iego zawiązka bierze swój początek od zabawy Sekretarza, w którey wszelkie zagadnienia rozwiązywano, powinno bydź Towarzystwem ludzi tylko moralnych, wesołych i (ile to bydź może) uczonych.

§ 2. Celem iego będzie zabawa niewinna, uczona, niejednostayna, i bez żadney przynuki.

§ 3. Składać się może z iaknaywięcey osób, których wybór w osobnym Tytule rozporządzonym zostanie. Teraz składa się tylko z dwunastu członków, ktorych nazwiska dla wiekopomney pamięci i dla mocy prawa ninieyszego, porządkiem alfabetu włęsnoręcznie przez każdego członka kładą się.

§ 4. Towarzystwo to będzie miało swoich urzędników, których skład ma bydź następujący: 1) Prezes, 2) Podskarbi, 3) Konserwator, 4) Protokólista, 5) Zastępca jeneralny, 6) Kancelista, 7) Kommisarz ekonomiczny. Tych obowiązki niżey w szczególnym Tytule opisanemi będą.

§ 5. Pieczęcią towarzystwa iest wyobrażenie Sfinxa z napisem „Towarzystwo Herbu Sfinx" a w około napisu wąż ogon w pysku trzymaiący godło wiecznego związku.

http://rcin.org.pl

Tytuł drugi.

Posiedzenia, ich przedmiot—Obowiązki członków.

§ 6. Posiedzenia tego towarzystwa są iedynie celem iego zabawy, która powiększey części składać się ma z poezyi w różnym rodzaju, czytania dzieł rzadkich, muzyki i tego wszystkiego co towarzystwo na każdem poprzedniczem posiedzeniu uchwali.

§ 7. Mieysce posiedzeń od wyboru całego towarzystwa zależy.

§ 8. Posiedzenia tego towarzystwa co Srzoda regularnie odbywać się, i o siódmey godzinie wieczorney niezawodnie zaczynać się maią.—Trwać będą przynaymniey do dziesiątey godziny wieczorem.

§ 9. Odbywać się maią przy iednym stole, na którym przed każdym członkiem narzędzia do pisania a przed prezesem obszerne naczynie znaydować się maią.

§ 10. Pisma będą iedne w czasie trwaiącego posiedzenia, drugie w domu wypracowane, a to za uchwałą towarzystwa i oznaczeniem, które pisma w iakim czasie wygotowanemi bydź powinny, a tey uchwale każdy ulegać będzie musiał.

§ 11. Dla nienarażenia skromności, i niepoznaki sprawcy pisma mniey trafnego lub dowcipnego, wszyscy złożą swe pisma do naczynia przed prezesem postawionego.

§ 12. Nie wolno kraść cudzey poezyi, lub płodem cudzego rozumu i sztuki się szczycić. Nie będzie atoli zabronioném piękne kawałki pisarzy polskich prozą napisanych wierszem przekładać lub z obcych ięzyków tłumaczyć, byle piszący wyraził czyią pożyczył materyą.

§ 13. Kto nieobdarzony sztuką gładkiego rymowania, wolno mu w każdém zdarzeniu piękną prozą pisać, lub takową z ucinkami wierszy mieszać.

§ 14. Wygotowane pisma złożą członki wszystkie w naczynie § 9 oznaczone, a prezes w głos ie przeczyta.

§ 15. Pisma tym sposobem przeczytane oddane będą natychmiast konserwatorowi do zachowania, te zaś, któreby coś nie przyzwoitego obeymowały, lub nie były warte zachowania, zostaną zaraz po ich przeczytaniu w obliczu całego zgromadzenia spalonemi, a prezes winien będzie zamilczeć autora, choćby znał rękę piszącego.

§ 16. Dzieło, które iednomyślnie za godne uwieńczenia osądzoném zostanie, będzie wciągniętém w protokół na ten koniec przeznaczony, autor zaś (ieżeli się przyznać zechce) odbierze pochwałę z podpisami wszystkich członków porządkiem alfabetycznym i wyciśnieniem pieczęci towarzystwa.

§ 17. Pochwała takowa nie ma bydź w innych, iak tylko w następuiących wyrazach zawartą:

„Towarzystwo Herbu Sfinx, uznawszy dzieło pod tytu-
„łem N N przez pana N N wypracowane godném bydź

http://rcin.org.pl

„pochwały, ninieyszém w nagrodę temuż swe ukonten-
„towanie oświadcza.“

„Działo się w Warszawie na posiedzeniu dnia N N — żadne zaś przydatki miejsca nie znaydą.“

§ 18. Za nieprzyzwoite te tylko uważanémi bydź mogą, któreby wbrew ustawom policyinym zawierały coś rząd wyszydzaiącego, lub miało za cel wyśmiewanie polityki Europy, albo Monarchów żyiących. Słowem co się sprzeciwia ustawom krajowym i dobrym obyczajom nie może bydź materyą do pisania w towarzystwie.

§ 19. Za sprzeciwiaiące się dobrym obyczajom nie maią bydź uważane pisma wesołe i wolne.

§ 20. Prezesa powinnością będzie (choćby znał rękę) każdego zamilczeć piszącego i niewydawać iego nazwiska ani w czasie posiedzenia ani kiedykolwiek.

§ 21. Najszczególniejszym obowiązkiem będzie każdego członka naszego towarzystwa kochać swego współczłonka, w każdem zdarzeniu dopomagać mu, w niczem mu nie szkodzić, nieobmawiać go, zgoła żyć iak z bratem.

§ 22. Kto o przestąpienie przeciwko wyżey nadmienionemu przepisowi oskarżonym i przekonanym zostanie, za pierwszą razą jako występny członek większemi literami w protokole zapisanym zostanie.

§ 23. Oskarżenie takowe może bydź bezimienne, lecz takowe przez włożenie w naczynie pisma dowodzącego wspartém bydź musi. Dla zatamowania zaś fałszywych oskarżeń, winien będzie każdy oskarżyciel imię swe i nazwisko, opieczętowawszy oneż również w naczynie wrzucić.

§ 24. Jeżeli się okaże, iż oskarżenie pochodziło z nienawiści lub złości i było fałszywém, natenczas skoro zarzuty przez oskarżyciela uczynione dowiedzionemi nie zostaną tenże za fałszywego oskarżyciela uznanym i za takiego w protokóle większemi literami zapisanym będzie.

§ 25. Nikt nie może bydź wedle § 22 karanym, iak tylko po roztrząśnieniu sprawy przez całe towarzystwo, i wydaniu wyroku przez sekretne kréski.

§ 26. Każdemu oskarżonemu wolno się bronić przed zapadnięciem wyroku, i takowy nie inaczey iak tylko po nastąpioney obronie lub zrzeczeniu się oneyże wyrzeczonym bydź będzie mógł.

§ 27. Ktoby przeciwko § 21 powtórnie wykroczył, za niegodnego w towarzystwie wspólnie się kochaiącym członka uznanym, i z protokołu wygluzowanym zostanie, a skoro to nastąpi, nie tylko nie wolno mu się będzie na żadném posiedzeniu towarzystwa znaydować, ale nadto winni będą członki strzedz się z nim obcowania.

§ 28. Niezbędną powinnością iest każdego członka żadnego posiedzenia nie uchybić, i skoro się iuż na niém znaydować będzie, nie wolno mu go opuszczać bez zezwolenia zgromadzonego towarzystwa.

http://rcin.org.pl

§ 29. Jeżeli komu zatrudnienia ważne nie pozwalaią znaydować się na posiedzeniu, winien to dniem przed sessyą, a naypóźniey pół godziny przed iey zaczęciem na piśmie oświadczyć, a nagradzaiąc swą nieprzytomność, dzieło jakie na ręce konserwatora przesłać.

§ 30. Słabość zdrowia wymawia nieprzytomność, lecz i w tym przypadku towarzystwo przez konserwatora uwiadamioném będzie.

§ 31. Nie wolno bydź tak zatrudnionym, aby przez cztery po sobie idące posiedzenia bydź nieobecnym.

§ 32. Ktoby się z Warszawy na nieiaki czas oddalał, winien to oznaymić towarzystwu z doniesieniem na iak długo, a towarzystwo winno mu będzie wydać pozwolenie, obeymuiące czas nieobecności, podpisane przez wszystkich członków i pieczęcią opatrzone.

§ 33. Wyrabiaiący takie pozwolenie dla uchylenia się tylko od bywania na posiedzeniach, i zostaiący w Warszawie, zasłuży na karę §§ 22 i 27 przepisaną.

§ 34. Opuszczaiący na zawsze tę stolicę za uwiadomieniem o tém towarzystwa odbierze list pożegnania z wymienieniem iego zasług w towarzystwie. Gdyby zaś nie miał donieść o swoim odieździe, imię jego z protokółu i ninieyszey ustawy wymazane, a członek takowy za pogardzaiącego naszém towarzystwem uznanym będzie.

§ 35. Lubo towarzystwo przekonaném iest, że nikt z nieobyczajnych nie będzie się w niém znaydował, aby iednak prawo ninieysze nie było niedoskonałém, stanowi się, iż żaden członek, będąc piianym nie może się znaydować na posiedzeniu, skoro za takiego przez sekretne kreski uznanym zostanie, i w takim razie natychmiast oddalić się winien; czemu gdy się opierać będzie usiłował, staraniem Kommisarza ekonomicznego do tego zniewolonym zostanie.

§ 36. Spokoyność i uszanowanie na każdem posiedzeniu niechay panuią. W przypadku napoczętey kłótni, staraniem towarzystwa będzie pogodzić kłócących się, co gdy będzie nadaremném posiedzenie natychmiast się rozwiąże, i towarzystwo się rozeydzie.

§ 37. Do obowiązków każdego członka będzie także należało na utrzymanie porządku, wydatki na światło i narzędzia piśmienne co miesiąc po złotych polskich dwa do rąk i za kwitem Podskarbiego wypłacać.

§ 38. Jeżeli po upłynionym miesiącu okaże się, iż więcey było wydatków niżeli przychodu, brakuiącą więc ilość towarzystwo przez składkę zaspokoić winno.

§ 39. W przypadku potrzeby iakiego nadzwyczaynego znacznego wydatku, zrobiona będzie składka w równéj przez każdego członka ilości.

§ 40. Posiedzenie nie może się z mniey iak sześciu członków składać, i ci nie mogą nic obowiązuiącego całe towarzystwo stanowić.

§ 41. Nic przeciwko nieprzytomnemu członkowi nie będzie się godziło zaocznie stanowić, chyba wtenczas, gdy przeciwko §§ 33 i 34 przewinił.

http://rcin.org.pl

§ 42. Ktoby z przyczyny odmienienia stanu, ważnych zatrudnień lub innych sprawiedliwych przyczyn—nie mógł albo nie życzył sobie zostawać dłużey w naszém towarzystwie, winien podać prośbę na piśmie, przyczynami wspartą, o uwolnienie siebie.

§ 43. Skoro towarzystwo uzna za słuszne żądanie proszącego, wydaném mu zostanie pismo uwalniaiące z podpisami wszystkich członków porządkiem alfabetu i wyciśnięciem pieczęci.

Tytuł trzeci.

§ 44. Urzędnicy wszyscy są pedlegli ustawom w ninieyszém prawie obiętym bez naymnieyszego wyiątku i różnicy.

§ 45. Winni bydź wzorem obyczayności przywiązania i spokoyności.

§ 46. Nie maią posiadać urzędów dożywotnie, lecz tylko przez rok ieden.

§ 47. Prezes zasiada pierwsze mieysce w czasie posiedzenia, zagaia sessyę, czyta wypracowane pisma, dostrzega porządku i spokoyności, ma dwie kreski w przypadku głosowania i naypierwszy się podpisuje na każdém urzędowém piśmie, będąc wyiętym od porządku alfabetycznego.

§ 48. Podskarbi odbiera składki, z odebranych ma moc pokwitowania, dostarcza wszelkich potrzeb dla towarzystwa, utrzymuie kassę i rachunki, nie sprawia się ze swoich czynów nikomu tylko całemu towarzystwu, gdyż bez iego wiedzy nic przedsiębrać nie może. Przy nim zostawać ma pieczęć towarzystwa.

§ 49. Żaden wydatek przez Podskarbiego uczynionym nie będzie, póki na niego całe towarzystwo nie zezwoli.

§ 50. Każde zezwolenie na iaki wydatek zapisaném będzie w protokóle posiedzeń, tak dla kontrolli Podskarbiego iak oraz i dla obrony iego.

§ 51. Na każdą wyexpensowaną tłość winien Podskarbi kwit uzyskać, i z takich kwitów formować będzie rachunki stan wydatku i stan kassy wykazuiące.

§ 52. Podskarbi winien na każde zapytanie towarzystwa w każdym momencie zdać sprawę z stanu kassy.

§ 53. Co trzy miesiące wyznaczona będzie z grona towarzystwa deputacya z trzech członków składaiąca się, która przeyrzawszy rachunki podskarbiego, wyexaminowawszy czy nie zrobił iakiego wydatku bez zezwolenia towarzystwa, przeyrzawszy również stan gotowizny i znalazłszy wszystko w swym porządku i akuratności, zaświadczy rachunki podskarbiego, iż są zgodne z rzeczywistością.

§ 54. Podskarbi uzyskawszy raz takowe zaświadczenie swych rachunków, nie będzie mógł nigdy więcey bydź pociąganym o ich niedostateczność.

§ 55. Jeżeli się okaże iaki brak w kassie, lub dowiedzioném

http://rcin.org.pl

będzie że podskarbi iakimkolwiek sposobem naymnieyszey krzywdy dla towarzystwa w iey kassie stał się przyczyną, w tenczas nie tylko od urzędu lecz i zaszczytu znaydowania się w naszém towarzystwie odsądzonym i wedle przepisu §§ 23, 24, 25, 26 z nim postąpiono będzie, zaś stosownie do § 27 haniebnie imię iego (gdziekolwiek się znaydowało) wymazaném zostanie.

§ 56. Krzywda nie z winy i złey woli podskarbiego, iedynie z przypadku nieprzewidzianego nastąpiona, za przestępstwo mu poczytaną nie będzie.

§ 57. Cokolwiek podskarbi bez zezwolenia towarzystwa przedsiębierze, za uszczerbek z tąd wynikły nie towarzystwo, lecz on zupełnie odpowiada.

§ 58. Podskarbi dostarcza wszelkich potrzeb piśmiennych Konserwatorowi, protokóliście i kanceliście, lecz winien mieć od nich na to, co im dostarczył kwity, tak aby w każdym czasie nie tylko z pieniędzy, ale też z tego co za te pieniądze kupił, mógł zdać rachunek i usprawiedliwić, gdzie się co podziało.

§ 59. W przypadku słabości lub oddalenia się podskarbiego winien tenże kassę z rachunkami i kwitami zastępcy jeneralnemu złożyć, a ten wszelkie obowiązki podskarbiego z przywiązaną do tego urzędu odpowiedzialnością przez czas nieobecności pełnić ma.

§ 60. Słabość podskarbiego przez świadectwo lekarza usprawiedliwioną być musi.

§ 61. Konserwator winien wszelkie pisma (które zaraz po przeczytaniu przez prezesa oddane mu bydź winny) iaknayporządniey zachowywać, całości ich przestrzegać; chronić od zniekształcenia, tudzież porządne repertorium takowych utrzymywać.

§ 62. Wszelkie pisma, konserwatorowi do zachowania oddane, winne bydź przez niego w porządne Volumina wedle ich gatunku zszywane, gdyż inaczey za pomnożeniem się tychże, nieporządek i zatracenie ich nastąpićby mogło.

§ 63. W tym celu wyraźne prawo się stanowi, iż każdy gatunek pisma będzie miał swóy szczególny format papieru, tak aby przy formowaniu Voluminów iednostayny kształt i porządek zachowanym był.

§ 64. Protokólista prowadzić będzie dziennik sessyi od zagaienia iey, aż do rozwiązania, bacząc na to, aby żaden szczegół opuszczonym nie był, i aby wszystko wiernie, dobrym stylem i czystą polszczyzną opisaném było.

§ 65. Dziennik poprzedzającym § wzmiankowany, będzie in folio porządnie oprawiony i po zapisaniu iego zupełném konserwatorowi do zachowania oddanym.

§ 66. Każde posiedzenie od czytania protokółu poprzedniczey sessyi zaczynać się ma.

§ 67. Obowiązkiem będzie protokólisty, dla zachowania kontroli pism, konserwatorowi do schowania poruczonych, zapisywać to w protokóle, co konserwatorowi oddaném zostało.

http://rcin.org.pl

§ 68. Zastępca jeneralny w przypadku nieobecności prezesa, podskarbiego, konserwatora lub protokólisty, mieysce iednego z nich zastępuie i wszelkie właściwe im obowiązki, pod zastrzeżoną, prawem na nich włożoną odpowiedzialnością, na siebie przeymuie.

§ 69. W celu, aby z konserwowanych pism nic uronioném bydź nie mogło, zastępca jeneralny żądać będzie od protokólisty wyciąg z protokółu pism, Konserwatorowi do zachowania oddanych i rzeczony wyciąg, przez protokólistę sporządzony co miesiąc z repertorium konserwatora konfrontować ma, a dla pewnieyszego przekonania wolno mu każdego czasu archivum niespodzianie przeglądać.

§ 70. Nie może zastępca jeneralny dwóch urzędników razem zastępować, w przypadku więc nieobecności dwóch lub więcey urzędników towarzystwo zastępców przez taiemne głosy obierze.

§ 71. Obrani tym sposobem zastępcy tey samey odpowiedzialności podpadaią, co urzędnicy, których są zastępcami.

§ 72. Pisarz czyli kancellista przydany iest protokóliście i konserwatorowi do pióra, i każdemu ich wezwaniu bez żadney wymówki zadosyć uczynić winien.

§ 73. Kommissarz ekonomiczny nie koniecznie powinien bydź członkiem towarzystwa, gdyż iego obowiązkiem iest przestrzegać porządku co do lokalności towarzystwa, dostarczać żywności i napoju, za gotową z kieszeni każdego żądającego zapłatą. Powinnością iego będzie opatrywać towarzystwo jedzeniem i napojem w naylepszym gatunku a dla wiadomości każdego winien każdego wieczora posiedzenia wyszczególnienie potraw wraz z ich ceną w mieyscu oznaczoném położyć.

§ 74. Wybór urzędników nieinaczey iak tylko za zgromadzeniem się całego towarzystwa tak aby ani iednego członka nie brakowało, przez tajemne głosy dzieie się.

§ 75. W czasie wyboru nowego prezesa, gdy się rowność kresek okaże, dawny prezes większość rozstrzyga.

§ 76. Nikt nie może dwóch urzędów razem posiadać.

§ 77. Wybór iakiegokolwiek urzędnika usprawiedliwiać powinny przymioty i zalety urzędowi jego właściwe.

§ 78. Może bydź w czasie nowego wyboru dawny urzędnik na dalszy czas zatwierdzonym.

§ 79. Prezes wykraczaiący przeciwko 20 § traci urząd.

§ 80. Nie będzie w tenczas odpowiedzialnym, gdy przez większość głosów zadecydowane zostanie, aby wydał autora celem udzielenia mu zasłużoney pochwały.

§ 81. Nie będzie mógł prezes więcey wydać autorów, ani towarzystwo mocném będzie żądania przyznania się więcey iak połowy tey liczby, iaka się na posiedzeniu obecną znayduie.

§ 82. Konserwator obowiązany iest również do sekretu, a w razie wydania go, winien bydź podobnież urzędu pozbawionym.

§ 83. Gdyby się miał okazać nieporządek w archivum konserwator odbierze naganę i ta w protokóle wzmiankowaną będzie.

http://rcin.org.pl

§ 84. Jeżeli się zaś brak iakiego pisma spostrzedz da, konserwator przez sekretne głosy utraci urząd.

§ 85. Nie wolno nikomu składać samowolnie urzędu, ani konferowanego mu nieprzyimować, chyba za zezwoleniem całego towarzystwa.

§ 86. Złożenie z urzędu za poprzedniczém tylko głosowaniem i (po) obronie lub zrzeczeniu się iey nastąpić może.

§ 87. Kto raz z urzędu złożonym został, nigdy więcey żadnym urzędnikiem obranym bydź nie może.

§ 88. Za pomnożeniem się towarzystwa gdy potrzeba wymagać będzie utworzenia nowego urzędu, stanie się to za zezwoleniem większości krések.

Tytuł czwarty.

Kto może bydź członkiem towarzystwa, a kto nie?

§ 89. Członkiem towarzystwa naszego ten tylko bydź może, kto

a) nienagannych i żadnemu zarzutowi niepodległych iest obyczajów.

b) Kto ośmnasty rok wieku swego skończył.

c) Kto za spokoynego, wesołego i mogącego się przywiązać do naszego towarzystwa od czterech członków zgromadzenia naszego zaświadczonym zostanie.

§ 90, Kto przymioty poprzedzającym § obięte posiada może bydź przyiętym za członka zgromadzenia naszego, lecz za zezwoleniem towarzystwa przez większość głosów.

§ 91. Gdyby się kto z towarzystwa znalazł, któryby przeciw nowo przyiąć się maiącemu członkowi miał jakie zarzuty, winien będzie zamiast wrzucenia w naczynie swey kreski, zarzuty z ich udowodnieniem do naczynia włożyć.

§ 92. Jeżeli się podobnych oskarżeń pięć znaydzie, głosowanie mieysca mieć nie będzie i nowo przedstawiony za członka się nie przyimie.

§ 93. Kto za członka przyiętym zostanie, będzie miał sobie przez konserwatora zbiór ninieyszych ustaw przeczytanym, poczem się będzie winien publicznie oświadczyć czy prawom towarzystwa naszego dobrowolnie poddaie się? To gdy chętnie uczyni, winien będzie na znak podległości naszym prawom przy końcu ich własnoręcznie podpisać się.

§ 94. Nowo przyięty winien będzie natychmiast zł. pol. 12 do rąk i za kwitem podskarbiego dla porządnego utrzymywania potrzeb towarzystwa wyliczyć.

§ 95. Nie będą mogły bydź do towarzystwa herbu Sfinx przyiętemi osoby te:

a) kobiety.

http://rcin.org.pl

b) którzy nie posiadają wszystkich przymiotów, iakich § 89 wymaga.

c) nieumiejący czytać ani pisać.

d) ci, którzy, przed ich przedstawieniem publicznie szydzili z naszego towarzystwa.

e) ci, którzy będąc iuż dawniey członkami towarzystwa zaszczyt ten na mocy §§ 27, 33, 34, 55 utracili, nigdy więcey za członków towarzystwa poczytanemi bydź nie będą mogli.

f) ludzie głupi i niespokoyni.

g) smutnego i ponurego ułożenia.

§ 96. Krom tego, nie będzie mógł bydź przyiętym za członka ten, którego przynaymniey czterech z naszego towarzystwa nie znają.

§ 97. Po przyięciu każdego nowego członka będą dwóch członków naydawnieyszych z grona towarzystwa naszego taiemnie obranych, którym polecone będzie baczenie zdaleka na obyczayność nowo przyiętego, i gdy ią znaydą bydź naganną, członek nowoprzyięty po nastąpioney obronie, przez głosy oddalonym zostanie.

§ 98. Każdy przedstawiaiący kogo na członka odpowiedzialnym iest za iego konduitę.

Tytuł piąty.

O nieczłonkach.

§ 99. Kto nie iest członkiem towarzystwa naszego, nie wolno mu się znaydować na posiedzeniach, chyba że za zgłoszeniem się przez którego z członków zezwolenie na to sobie wyiedna.

§ 100. Zezwolenie takowe większością głosów nastąpić może, a to w tym celu, gdy cudzy w myśli zostania członkiem towarzystwa naszego, posiedzeniu iego przytomnym bydź sobie życzy.

§ 101. Żaden cudzy więcey nad trzy razy na sessyi towarzystwa znaydować się nie może.

§ 102. Jeżeli się zdarzy że w czasie posiedzenia kto z obcych gwałtem się wciśnie na mieysce sessyi, w tym razie posiedzenie bez odwłoki rozwiązaném zostanie, póki się cudzy nie oddali.

§ 103. Wolno będzie nieczłonkom czytać w archivum towarzystwa pod okiem konserwatora pisma, lecz za zezwoleniem iedynie na sessyi przez głosy wyrobionym.

§ 104. Zezwolenie to na piśmie wydaném będzie i obejmować ma tytuły pism do czytania pozwolonych.

§ 105. Konserwator ieżeli w brew dwóm poprzedzającym §§ komukolwiek czytania bez pozwolenia dopuści, utraci urząd.

§ 106. Członek któryby życzył sobie, aby pismo iego przez nikogo czytaném nie było, winien przez wrzucenie prozby swey, w tey mierze wygotowaney, w naczynie—o to towarzystwa upraszać, które przez większość przychyli się do prozby lub ią oddali.

§ 107. W przypadku przychylenia się do takiey prozby, pismo

http://rcin.org.pl

przez trzech wyznaczonych członków ich pieczęciami opieczętowane w archivum złożoném i za zgromadzeniem się iedynie towarzystwa czytanie iego bydź powtórzonym będzie mogło.

§ 108. Który członek chce zataić, iż iest autorem iakiego pisma, winien takowe obcą ręką pisane złożyć, gdyż poznanie iego ręki nie obowiązuie konserwatora do sekretu.

§ 109. Każde pismo może bydź, gdy autor tego żąda, pozwolone do przepisania obcą ręką. Przepisanie to dziać się będzie iedynie w archivum, pod okiem konserwatora, ręką kancellisty. Oryginał musi bydź natychmiast przez konserwatora spalonym. Przy czém baczność ma bydź dana, aby prawdziwemu autorowi konserwator przepisywanie dozwolił. W tym zaś razie konserwator i kancellista pod utratą urzędu obowiązani są do sekretu.

§ 110. Nie będzie się godziło nikomu z członków ani nawet urzędników brać iakie pismo z archivum do domu pod iakimkolwiek pozorem. Kto otrzymał pozwolenie czytania, pod okiem iedynie konserwatora czytać mu wolno.

§ 111. Za sprzeciwienie się temu przepisowi konserwator urząd na zawsze utraci.

§ 112. Jaknaymocniey zabrania się aby nic z archivum kopiowaném nie było, czego gdy konserwator nie dopilnuje podług § 55 iak z podskarbim postąpiono z nim zostanie.

§ 113. Wolno będzie nieczłonkom przesyłać towarzystwu pisma piękne, lecz te przez autorów podpisane bydź winny.

§ 114. Pisma nawet obcych maią bydź tak konserwowane iak i towarzystwa. Wszakże skoro takowe godnemi pochwały bydź się okażą, wedle § 16 i 17, uwieńczonemi bydź mogą.

§ 115. Pisma obcych nieprzyzwoite lub nie podpisane, natychmiast spalonemi zostaną, pierwsze po przeczytaniu, drugie zaś nieczytaiąc onychże.

Tytuł szósty.

O uroczystościach.

§ 116. Dzień dwudziesty ósmy listopada będzie w każdym roku dniem uroczyście obchodzonym z powodu utworzenia się w tym dniu towarzystwa naszego.

§ 117. Bez względu czy ten dzień we środę lub inny dzień przypadnie, uroczystość ta odkładaną być nie może, lecz ieżeli towarzystwo w tym dniu o godzinie siódmey wieczorney nie będzie się mogło zgromadzić, winno się o godzinie dziesiątey lub iedenastey w wieczór zeyść.

§ 118. Jakim sposobem i w którym czasie i mieyscu uroczystość ta obchodzoną zostanie, winno będzie towarzystwo na poprzedzaiącey ten dzień sessyi programma wydać.

§ 119. W dniu tym pełnym radości wybór urzędników mimo nawet przeszkody § 74 nastąpi.

http://rcin.org.pl

§ 120. Jeżeli dla przyzwoitego obchodzenia tey uroczyści składka nadzwyczayna potrzebną będzie, takowa z iey rozdysponowaniem udecydowana być powinna na poprzedzaiącey dzień 28 listopada sessyi.

§ 121. Każdy z członków przyłoży starania, aby uroczystość tę przez iakie dzieło, lub czyn znakomity uświetnił.

§ 122. Czy się wolno będzie nieczłonkom na tey uroczystości znaydować, i którym? towarzystwo przed tym dniem uroczystym uchwali.

Tytuł ostatni.

§ 123. Prawo ninieysze obowiązywać będzie od dnia 12 grudnia 1810 roku.

§ 124. Nikt się nie może wymawiać niewiadomością prawa, każdy więc obowiązany mieć kopią ninieyszey ustawy.

§ 125. Każdy członek równy iest w obliczu towarzystwa, równych używa praw i korzyści z zabawy.

§ 126. Towarzystwo może w późniejszym czasie uczynić odmiany w swych ustawach jakie dobremi bydź osądzi.

§ 127. Jeżeli dzieła w archivum towarzystwa złożone drukowanemi bydź będą miały, to za uchwaleniem tylko nastąpić będzie mogło, a zysk z tąd wynikły na fundusz towarzystwa do rąk podskarbiego złożony, wedle przepisać się mających prawideł obrócony zostanie.

§ 128. W skutku poprzedzaiącego § na posiedzeniu całego towarzystwa uchwaloném zostało, aby za zaręczeniem czterech członków i zezwoleniem przez taiemne głosy, wolno było iakiey znakomitey osobie czytać pisma towarzystwa w swém mieszkaniu. Pismo takowe konserwator rzeczoney osobie odda, będzie przytomnym czytaniu, i po skończoném przeczytaniu odbierze.

§ 129. Członek twórca dzieła iakiego przestanie bydź właścicielem iego i nie wolno mu dawać kopiów takiego dzieła nikomu ani nawet czytać.

§ 130. Acz § 8 przeznaczona śrzoda na posiedzenia towarzystwa, wszelako podług okoliczności ma prawo inny dzień wyznaczyć, tak aby w każdym tygodniu ieden dzień towarzystwo zasiadało. Wszakże nie będzie wzbronnym (!) nadzwyczajnych sessyi składać.

Prawo ninieysze iednomyślnie przyjęte i stosownie do § 3 przez wszystkich członków podpisane zostało. Działo się w Warszawie na posiedzeniu Towarzystwa Herbu Sfinx dnia dwunastego grudnia tysiąc ośmset dziesiątego roku.

(Tu znachodzimy w oryginale ustawy, którą mamy przed sobą, własnoręczne podpisy Członków, wymienionych przez nas (na str. 28 i 29). w tym samym porządku, tylko każdy w osobnéj linii i bez tych objaśnień, któreśmy w nawiasie wyżéj dołączyli. Po lewéj stronie od tych podpisów umieszczona pieczęć, opisana dokładnie już wyżéj na str. 29.

http://rcin.org.pl

Z powyższego przekonywamy się, że zasadniczym celem Towarzystwa „Sfinx", było obok niewinnéj rozrywki krzewienie oświaty, rozbudzanie zamiłowania do literatury, odczytywanie na posiedzeniach utworów literackich, prozą, bądź wierszem, oryginalnych lub tłómaczonych. Że zaś posiedzenia odbywać się miały stale co środę—dla stowarzyszonych więc otwierało się szerokie pole do wzajemnych popisów i do zapoznawania się z najnowszemi pracami ówczesnych pisarzy.

Paragraf 21-y ustawy dowodzi, że Towarzystwo miało także na uwadze zadania i cele społeczne, nawet filantropijne. Nietykalność honoru stowarzyszonych, miłość bratnia i wzajemna pomoc w potrzebie—były gorąco zalecane, za przekroczenia zaś pod tym względem, surowe wyznaczano kary.

Zakres działalności Towarzystwa był przeto, jak widzimy, bardzo obszerny i wywierać mógł jaknajlepszy wpływ na stowarzyszonych.

Liczba tych ostatnich, mniemaniem naszém, powinna była rychło się zwiększać, gdyż składka roczna, jako nader umiarkowana, dla nikogo chyba nie okazywała się uciążliwą i ułatwiała przystęp nawet dla najmniéj zamożnych. (§§ 37 i 94).

Trudno zaiste dociec, o ile Towarzystwo zdołało urzeczywistnić swe zamiary i jak długo ono istniało. Ustawa wzmiankuje o archiwum, o gromadzeniu różnorodnych prac literackich nie tylko członków stowarzyszenia, ale i nieczłonków, o wynagradzaniu najlepszych płodów pióra, o korespondencyi, o prowadzeniu księgi protokularnéj, lecz żadnego śladu różnorodnéj téj działalności nie powiodło się nam dotychczas odnaleść. Nawet o samém istnieniu Towarzystwa nie napotkaliśmy żadnéj wzmianki, ani w owoczesnych czasopismach, ani téż w papierach ludzi, mogących mieć z nim związek jakikolwiek.

Czyżby więc wkrótce po zawiązaniu się Towarzystwo „Sfinx" miało upaść?

Być może, że fatalny rok 1812, szczęk broni i krwawe wtedy wojny, burząc powszechnie istniejący porządek rzeczy i niszcząc nie jedno pożyteczne przedsięwzięcie,—zadały cios śmiertelny również i owemu Towarzystwu. Bądź co bądź—rzeczą, nie pozbawioną ogólnego interesu,—byłoby dociec, jaki też los spotkał Towarzystwo rzeczone. W celu wyjaśnienia téj kwestyi, upraszamy tych z czytelników, którzyby posiadali jakiebądź bliższe szczegóły o istnieniu powyższego towarzystwa, aby raczyli udzielić nam ich bezpośrednio lub też ogłosili je w którémkolwiek z krajowych czasopism.

Wiadomości, podane w niniejszéj notatce, ujawniliśmy poprzednio, w dniu 14 października 1888 r. na posiedzeniu wydziału historyczno-literakiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu [1]. W rozprawach nad tym przedmiotem kilku członków owego Towa-

[1] Zob. wiadomość o tém w Bibliot. Warsz. r. 1888. zeszyt 563 str. 304.

http://rcin.org.pl

rzystwa brało udział. Pomiędzy innemi zastanawiano się tamże nad pytaniem, czyby dalszym ciągiem stowarzyszenia „Sfinx“ nie było znane Towarzystwo teatralne „Iksów”, zawiązane w Warszawie roku 1814? Jednak, jeśli porównamy ściśle skład i charakter obu tych towarzystw, oraz ich cel i działalność, to trudno przypuścić, aby teatralne towarzystwo „Iksów“ uzupełniało lub było dalszym ciągiem stowarzyszenia „Sfinx.“ Pierwsze bowiem z nich, zawiązane zostało pod przewodnictwem Tadeusza Antoniego hr. Mostowskiego, ministra spraw wewnętrznych, za czasów Księstwa i Królestwa. Głównem zadaniem „Iksów“ był rozwój pomyślności teatru narodowego za pomocą wzorowéj krytyki zarówno sztuk dramatycznych, jako i gry artystów teatralnych przez podawanie im przestróg i rad, jak na estradzie występować mają.

Towarzystwo „Iksów“ składało się głównie z arystokracyi ówczesnéj, z ludzi uczonych i wysokie stanowisko w polityce i w społeczeństwie zajmujących. Czynny udział w pracach krytycznych towarzystwa, brały również i kobiety, z liczby których wymienimy tu: Maryą Annę z książąt Czartoryskich, księżnę Wirtemberską, siostrę księcia Adama Czartoryskiego, znaną w kraju literatkę,—Zofią z książąt Czartoryskich, ordyntową Zamoyską, żonę Stanisława Zamoyskiego,—Hrabinę Mostowską, żonę Tadeusza hr. Mostowskiego i wielu innych. Wspieranie uboższych członków Towarzystwa nie leżało wcale w zakresie działalności „Iksów.“

Natomiast stowarzyszenie „Sfinx“, którego Prezesem był Ludwik Adam Dmuszewski, Dyrektor teatrów Warszawskich, zakreśliło sobie działalność na inném polu i w odmiennym kierunku. Tu szło głównie o zachętę członków do pracy literackiéj, przez odczytywanie różnych utworów, wierszem i prozą, na posiedzeniach, daléj o wspomaganie biedniejszych Członków stowarzyszenia, a wreszcie o wspólną zabawę.

Założycielami Towarzystwa „Sfinx“ byli przeważnie artyści dramatyczni, którzy tém samém nie mogli siebie nawzajem krytykować. Nie widzimy również wzmianki w ustawie, aby czytanie i rozbiór dzieł dramatycznych, stanowiły główny cel towarzystwa, daléj ustawa Towarzystwa „Sfinx“ nie pozwala na przyjmowanie kobiet w poczet członków. (§ 95).

W obec więc powyższego wyjaśnienia, skoro zasady i dążności obydwóch tych Towarzystw, pod nazwą „Iksów“ i „Sfinx“ tak wielce między sobą się różniły, nie podobna twierdzić, aby kiedykolwiek owe Towarzystwa mogły w bliższéj ze sobą zostawać styczności.

W każdym przecież razie, stanowcze rozstrzygnięcie rzeczonéj kwestyi odłożyć chyba należy do czasu, gdy dalsze poszukiwania względem Stowarzyszenia „Sfinx“ doprowadzą do pomyślniejszego rezultatu, i ujawnią nam dokładnie okres istnienia i owoce działalności tegoż Towarzystwa.

F. 6806

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

F
6806

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

http://rcin.org.pl

F
6806